

Dubravka Božić Bogović

Rođenje, brak i smrt – stanovništvo južne Baranje u 18. stoljeću

Beli Manastir: Ogranak Matice hrvatske u Belom Manastiru – Centar za kulturu Grada Belog Manastira, 2013, 183 str.

DOI: 10.11567/met.30.1.6

Matične knjige iznimno su važan povijesnodemografski izvor, napose za razdoblja prije prvih suvremenih popisa stanovništva. Upravo su one osnovni izvori na temelju kojih je napisana ova knjiga. Autorica se prostorno ograničava na južnu Baranju, tj. dio povijesne pokrajine Baranje koji se nalazi u sastavu Republike Hrvatske, vremenski na 18. stoljeće, a u smislu stanovništva isključivo na katoličko. Razlog je tomu, kako piše u predgovoru, što su se matične knjige drugih vjerskih zajednica u Baranji (pravoslavnih i kalvina) počele sustavno voditi tek u posljednjim desetljećima 18. stoljeća, odnosno početkom 19., te bi njihovo uključivanje u analizu dovelo do kronološkog nerazmjera. U knjizi su obrađeni podaci za devet župa južne Baranje (Batina, Branjin Vrh, Čeminac, Darda, Luč, Popovac, Topolje i Zmajevac – s pripadajućim naseljima), koje su činile cjelinu jer su u promatranom razdoblju bile u sastavu Dardanskog i Beljskog vlastelinstva. Za razliku od drugih dijelova Hrvatske, za koje se matične knjige vode već od 16., odnosno 17. stoljeća, zbog osmanske vlasti one se na području Slavonije, Srijema i Baranje počinju redovito voditi tek početkom 18., što se može dovesti u vezu s političko-sigurnosnom stabilizacijom prostora i ulaskom tih područja u sastav Habsburške Monarhije.

Uz *Predgovor* i *Uvod* knjiga je podijeljena na sedam poglavlja: I. *Matične knjige župa u južnoj Baranji u 18. stoljeću*, II. *Stanovništvo južne Baranje u 18. stoljeću*, III. *Rođenje*, IV. *Brak*, V. *Smrt*, VI. *Prirodni prirast i vitalni indeks*, VII. *Južnobaranjsko društvo u matičnim knjigama te Zaključak*, u kojima se govori o osnovnim odrednicama demografskoga kretanja (rođenju, braku i smrtni), ali i brojnim drugim pitanjima poput strukture obitelji, međuvjerskih odnosa i migracija katoličkog stanovništva južne Baranje.

Nakon *Predgovora* i *Uvoda*, u kojima autorica objašnjava prostorne, vremenske i konfesionalne granice istraživane teme te važnost povijesne demografije i metodoloških obrazaca zastupljenih u autora koji su se bavili povijesnodemografskim pitanjima hrvatskih krajeva, u prvom poglavlju *Matične knjige župa u južnoj Baranji u 18. stoljeću* raspravlja se o metodološkim ograničenjima pri upotrebi matičnih knjiga kao izvora podataka o stanovništvu. Smatra da su, uz neka ograničenja nastala propustima i pogreškama u upisima, matične knjige južne Baranje dobro očuvane te da su važan izvor u proučavanju povijesti stanovništva tog područja, prije svega u analizi prirodnoga kretanja. Drugo poglavlje *Stanovništvo južne Baranje u 18. stoljeću* daje opći prikaz stanja stanovništva južne Baranje u 18. stoljeću uključujući pripadnike svih zastupljenih konfesija (katoličke, pravoslavne, kalvinističke i židovske), odnosno etničkih skupina (Hrvata, Srba, Nijemaca, Mađara te neznatno Židova i Roma). Pregled kretanja broja stanovnika dan je na osnovi dostupnih podataka iz popisâ stanovništva koje su provodile svjetovne vlasti te broja

katolika zabilježenih u kanonskim vizitacijama. Ujedno, 18. stoljeće razdoblje je demografske obnove Baranje i velikih planskih migracija stanovništva, naročito njemačkoga. Te migracije, kao i one iz prethodnih razdoblja, utjecale su na karakterističnu etničku i konfesionalnu heterogenost južne Baranje. Broj stanovnika kontinuirano je rastao, a razloge njegova višestrukog povećanja osim prirodnoga kretanja valja tražiti i u doseljavanju stanovništva iz drugih dijelova Monarhije.

Primjenom kvantitativnih, analitičkih i deskriptivnih metoda u analizi matičnih knjiga istraženo je prirodno kretanje katoličkoga stanovništva, a rezultati su prezentirani u poglavljima *Rođenje, Brak, Smrt i Prirodni prirast i vitalni indeks*. Južnobaranjsko je društvo u 18. stoljeću još bilo u predtranzicijskoj fazi jer su natalitet, mortalitet i dojenački mortalitet bili visoki. Kod rađanja su posebno analizirani godišnje kretanje porođaja, sezonska raspodjela porođaja, spolna struktura rođenih, broj blizanaca i trojki te nezakonita djeca. Relativno je visok bio udio rađanja u jesenskim mjesecima, što se može povezati s ruralnim karakterom južnobaranjskih zajednica i izostankom poljodjelskih radova u zimskim mjesecima, a slična pojava zabilježena je i u drugim krajevima kontinentalne Hrvatske, ali i u Europi. Broj nezakonite djece u južnoj Baranji tijekom 18. stoljeća bio je nizak, što govori da su posrijedi tradicionalne, ruralne sredine u kojima su bili važni ćudoređe te snažna društvena i vjerska kontrola. Prosječna dob mladenaca pokazuje da je stanovništvo stupalo u brak relativno rano, a na sezonsku raspodjelu vjenčanja snažno je utjecala dominantna gospodarska aktivnost većine sta-

novništva u poljodjelstvu. Osim gospodarskih aktivnosti na sezonsku raspodjelu vjenčanja, naposljetku i ukupnih demografskih kretanja, snažno su djelovale tradicija i crkvene norme.

Analizom podataka utvrđeno je da je mortalitet bio visok, napose u najmlađim dobnim skupinama, što govori o općenito lošim životnim uvjetima i niskome higijenskom standardu. Osim zdravstvenog stanja i životnih uvjeta važan čimbenik u dinamici mortaliteta bile su klimatske prilike te je uočljivo sezonsko kretanje broja umrlih u kalendarski prijelaznim razdobljima. Prirodni prirast i vitalni indeks bili su unatoč visokome mortalitetu pozitivni, ali se višestruko povećanje stanovništva može objasniti jedino imigracijom. Podaci iz matičnih knjiga otkrivaju mjesta podrijetla, iz čega je vidljivo da je najviše doseljenika bilo podrijetlom iz okolnih ugarskih županija, zatim iz pretežito njemačkih područja Habsburške Monarhije te raznih hrvatskih krajeva. Ostale zemlje spominju se rijetko, a većina takvih podataka nalazi se u matičnim knjigama umrlih. Autorica upozorava na određeno nesuglasje kod ishodišnih područja doseljenika, zbog čega zaključke o podrijetlu i etničkom sastavu stanovništva promatranog područja ne treba donositi samo na osnovi podataka iz matičnih knjiga. No neovisno o nekim metodološkim ograničenjima analizom podataka ipak se mogu utvrditi glavni trendovi useljavanja.

U mjeri u kojoj su joj izvori dopuštali autorica navodi i neke druge podatke važne za prikaz južnobaranjskog društva u 18. stoljeću – učestalost prezimena i osobnih imena, podrijetlo i zanimanje stanovnika.

Knjiga je dobrodošao doprinos proučavanju povijesti stanovništva južne Baranje, koja je dosad u povijesnodemografskim istraživanjima bila relativno slabo zastupljena. Kao svojevrsni pionirski rad prezentirano istraživanje može biti poticaj za daljnja istraživanja kojima bi se uz upotrebu i

drugih izvora te metoda mogla rasvijetliti brojna pitanja koja bi uključila i ona koja se tiču svih konfesionalnih i etničkih zajednica u Baranji.

Mario Bara

*Institut za migracije i narodnosti,
Zagreb*

Jive Maász, Jozef Mallinerits

Čunovo: naše selo/naša obec

Bratislava: Hrvatski kulturni savez u Slovačkoj, 2012, 307 str.

DOI: 10.11567/met.30.1.7

U izdanju Hrvatskoga kulturnog saveza u Slovačkoj u Bratislavi je 2012. objavljena monografija *Čunovo: naše selo/naša obec* Jivea Maásza i Jozefa Mallineritsa. Tekstovi u monografiji objavljeni su na gradišćansko-hrvatskom, jednom od najugroženijih jezika Europe, te na slovačkom jeziku.

Naselje Čunovo nalazi se na prostoru koji naseljavaju gradišćanski Hrvati, potomci Hrvata koji su se pred osmanskim prodorom iseljavali iz domovine od 16. stoljeća. Iako naziv za tu manjinsku skupinu potječe od naziva austrijske pokrajine Gradišće (njem. Burgenland), gradišćanski Hrvati osim u toj pokrajini žive i u Beču, zapadnoj Mađarskoj te u nekoliko naselja u okolici Bratislave u Slovačkoj, od kojih je jedno upravo Čunovo. Sve do 1921. cijeli taj prostor, ne uključujući Beč, pripadao je zapadnoj Ugarskoj. Od približno dvjesto naselja u zapadnoj Ugarskoj u koja su se tijekom 16. stoljeća naselili Hrvati, početkom 21.

stoljeća za njih 66 može se ustvrditi da se i dalje ubrajaju u hrvatska manjinska naselja. Na području Slovačke to su Hrvatski Jandrof, Devinsko Novo Selo, Hrvatski Grob i Čunovo.

Povijest gradišćanskih Hrvata bila je predmet brojnih istraživanja i tema mnogih historiografskih djela. Najopsežniji projekt posvećen gradišćanskim Hrvatima bio je znanstveni projekt *Povijest i kultura gradišćanskih Hrvata*, pokrenut 1972., koji je rezultirao vrlo vrijednom istoimenom monografijom objavljenom više od dvadeset godina poslije, 1995. U toj monografiji Čunovu nije posvećen veći prostor. Više pozornosti posvetili su mu Tomislav Jelić i Željko Holjevac u djelu *Gradišćanski Hrvati u Mađarskoj i Hrvati u Slovačkoj*, u kojem su donijeli su kratki demografski i povijesni pregled čunovske hrvatske zajednice.

Prvo djelo koje sveobuhvatno prikazuje povijest Čunova upravo je monografija Jivea Maásza i Jozefa Mallineritsa *Čunovo: naše selo/naša obec*, koja se sastoji od devet poglavlja. Nakon *Predgovora* (str. 4 – 5) slijede poglavlja *Čunovo u prijašnji stoljeći do danas* (str. 6 – 39), *Život u Čunovu, u toku crkvenoga ljeta* (str. 40 – 89), *Muzej i stare stvari* (str. 90 – 109), *Povijest crkve u Čuno-*